

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra ruského a francouzského jazyka

Karel Jaromír Erben a Rusko
Bakalářská práce

Jolana Rybová
Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PhDr. Jana Sováková, CSc.

Plzeň, 2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 29. března 2013

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych upřímně poděkovala vedoucí práce paní PhDr. Janě Sovákové, CSc. za trpělivost a cenné podněty pro úspěšné zpracování bakalářské práce.

Vložit zadání práce...

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Slavjanofilství.....	2
3 Karel Jaromír Erben – Život	5
3.1 Dětství.....	5
3.2 Studium.....	6
3.3 První zaměstnání.....	6
3.4 Počátky jeho literární činnosti.....	6
3.5 Politická mezihra.....	8
3.6 Těžké životní období.....	9
3.7 Ocenění.....	9
3.8 Skon.....	10
4 Podoby Erbenova vztahu k Rusku.....	11
4.1 Sběratel lidové slovesnosti.....	12
4.2 Vědec.....	12
4.3 Zprostředkovatel styků s Rusy.....	13
4.4 Osobní styky a korespondence.....	13
5 Karel Jaromír Erben a ruská folkloristika.....	14
6 Překlady ze staré ruské literatury.....	18
6.1 Nestorův letopis.....	18
6.2 Dvě zpěvy staroruských: Slovo o pluku Igorově a Zádonština.....	22
7 Erbenova veřejná a organizační činnost spjatá s Ruskem.....	25
7.1 Národopisná výstava v Moskvě.....	26
7.2 Zprostředkování profesury českým studentům.....	28
8 Erbenovy osobní styky s Rusy.....	34
8.1 Izmail Ivanovič Srezněvskij.....	35
8.2 Petr Alexejevič Lavrovskij.....	37
8.3 A. F. Gil'ferding.....	39
8.4 Petr Pavlovič Dubrovskij.....	40
8.5 Osip Maximovič Bodjanskij.....	41
8.6 Michail F. Rajeuskij.....	41
9 Závěr.....	42
Resumé.....	43
Použitá literatura.....	44

1 Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem zvolila Karel Jaromír Erben a Rusko. Zajímalo mě, do jaké míry je osobnost velkého českého spisovatele spjata Ruskem, neboť tato problematika je u nás poměrně málo známá. Když jsem oslovila své přátele, vědí-li, že autor Kytice překládal také ruské literární památky a psal rusky, odpověděli záporně. Přiznám se, že do nedávné doby jsem to nevěděla ani já sama.

Této problematice byla v české literární vědě věnována víceméně marginální pozornost, zabývali se jí Věnceslava Bechyňová a Václav Žáček v *Příspěvcích k dějinám česko – ruských kulturních styků*, Antonín Grund v monografii *K. J. Erben* nebo К. И. Повда ve svém díle „*Чеху и русские в их литературных взаимосвязях*“. K hlubšímu poznání Ruska přispěla hlavně obsáhlá, třídílná publikace T. G. Masaryka *Rusko a Evropa*, která v úplnosti vyšla se značným zpožděním v r. 1995. Tímto tématem se Masaryk zabýval, vzájemné kulturní vazby však nejsou předmětem jeho zájmu, proto činnost K. J. Erbeny není zmiňována.

Hlavním cílem této práce je popsat Erbenovu činnost související s Ruskem, seznámit s jeho překlady ruských textů do češtiny, zmapovat osobní styky spisovatele s ruskými představiteli kulturního a společenského života. Snažila jsem také osvětlit Erbenovu činnost v této oblasti v širším společenském a historickém kontextu a ukázat jeho místo v rusko - českém dialogu kultur. Pozornost proto bude věnována také oblasti česko - ruských, především kulturních, vztahů, které mají u nás i v Rusku dlouhou tradici a významnou měrou přispívají ke vzájemnému poznávání obou národů. Otázky politického charakteru budou zmiňovány pouze okrajově.

Významnou měrou se na formování česko - ruských vztahů podílela filosofie či škola slavjanofilů a s ní související ideje panslavismu. Tento společenský proud ovlivnil také životní postoje a činnost Erbeny, proto zařazuji do bakalářské práce základní informace o této problematice.

2 Slavjanofilství

Dříve než se začneme zabývat činností K. J. Erbena uvádím charakteristiku slavjanofilství, jehož činností byl výrazně ovlivněn.

Slavjanofilství byl společenský proud, který vznikl v Rusku v 19. století pod vlivem Schellingovy¹ a Hegelovy² filozofie a pod vlivem romantismu. Hlavními představiteli byli Ivan Vasiljevič Kirejevskij, jeho bratr Petr Kirejevskij, Alexej Stěpanovič Chomjakov, Jurij F. Samarin, D. Valujev, Konstantin S. Aksakov a jeho bratr I. S. Aksakov. I. S. Aksakov se ze slavjanofilů stal nejznámější nejen v Rusku, ale i v Evropě. Seskupil kolem sebe kroužek, kam patřili Nikita P. Giljarov-Platonov, J. N. Pavlov, K. N. Leont'jev, A. A. Kirejev a S. F. Šarapov. Literárně nebylo zprvu slavjanofilství reprezentováno samostatně. Slavjanofilé přispívali do „*Москвитянина*“, jehož redakci na čas vedl sám I. V. Kirejevskij. Od roku 1845 vydávali „*Сборник Д. Валюева*“, pak od roku 1846 „*Сборники московские*“. V roce 1856 založili časopis „*Русская беседа*“. I. S. Aksakov v letech 1880 – 86 vydával časopis „*Русь*“ a S. F. Šarapov v letech 1886 – 89 list „*Русское дело*“.³

Tento proud byl založen na základě náboženské idey – svět slovanskopravoslavný, „Východ“, je jediný správný. V Ottově slovníku naučném se píše, že „západ je prohnílý a lživý, pokažený německo - latinskou civilizací a je plný nespokojenosti, proto hledá novou půdu pro svoji osvětu – tedy Rusko. Západu chybí soulad mezi citem a rozumem, mezi vírou a vědou“⁴. Tento soulad se ale prý nachází v pravoslaví a proto musí být filozofie založena na východních principech, kde je zabezpečen soulad víry a vědy.

Slavjanofilé vytyčili ideu řecko - slovanského světa proti hynoucímu světu románsko - katolickému a germánsko - protestantskému. Hlásali, že Západ se prohřešil na ideálu lidstva, podle něhož se má stát přetvořit v církve a ne naopak. Podle slavjanofilství Rusko, na rozdíl od Západu, přijalo křesťanství z Byzantské říše, navazující na tradice starého Řecka, církve východní nepozbyla své individuality, nečinila nátlak na vůli lidí a nepřála si, aby se jako

1 Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling, 1775-1854, německý filozof a představitel idealismu [2013-09-04] Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Schelling>

2 Georg Wilhelm Fridrich Hegel, 1770-1831, představitel německého idealismu [2013-09-04] Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Georg_Wilhelm_Friedrich_Hegel>

3 Ottův slovník naučný XXIII. Fotoreprint původního vydání. Praha : Argo, 1905. s. 350 ISBN 80-7203-324-7

4 Ottův slovník naučný XXIII. Fotoreprint původního vydání. Praha : Argo, 1905. s. 351 ISBN 80-7203-324-7

církev římsko - katolická stala státem. Na Východě stát nechtěl být svatým, tak jako na Západě fungovala „Svatá říše římská“. Prohlašovali pravoslaví za náboženství celého světa slovanského.

Slavjanofilové vyzývali, aby se Rusko vrátilo k původním národním základům ruského života, jaký existoval před reformami Petra Velikého. Chovali sympatie k slovanským národům na jihu i na západě, zvláště v období jejich boje za národní a politickou samostatnost.

Je důležité podotknout, že slavjanofilství bylo v mnoha názorech pochybené. Idealizovalo ruskou dobu před Petrem Velikým, očeřovalo Západ. Při utváření jejich názorů rozhodoval prostý cit, ne potřebné zkoumání od jednotlivého k obecnému. I přes některé své chyby, má však slavjanofilství samozřejmě i své zásluhy. Přispělo k probuzení národního vědomí, k rozšíření humanitních a demokratických zásad.⁵

Chce-li člověk nějak slavjanofilství porozumět, je dobré, srovná-li ho ještě s tehdejšími rozvojem národnostní idey u ostatních slovanských národů, protože mezi těmito národy a Ruskem byly vzájemné vlivy. T. G. Masaryk slavjanofilství označuje za takzvané slovanské obrození.

Humanistické a osvícenské 18. století se svou revolucí probudilo politicky a národnostně nejen západ, ale také východ a evropský jihovýchod. Svobodomyslné ideje musely působit právě u nesamostatných, absolutismem utlačovaných národů Rakouska, Turecka a Ruska. Národnostní rozpory těchto států, které byly jazykově smíšené v sobě musely posilovat národnostní citění. Na počátku 19. století byl Napoleonskými válkami všude posílen rozvoj národního uvědomění. Následující absolutistická vláda toto uvědomění pro změnu potírala, nejen v mnohojazyčném Rakousku, ale také v národnostně jednotném, avšak politicky rozdrobeném Německu. Národní cit byl všude namířen proti absolutnímu státu a přidržel se demokratičtějšího a svobodnějšího programu.⁶

V Rakousku se především Češi a Maďaři probudili národnostně za Marie Terezie a Josefa II. a vlivem roku 1848 také politicky. Nejen Češi a Maďaři, také ostatní národy rakouské a turecké se probudili k národnímu a politickému životu. Na Balkáně se osvobozoval národ po národu – Srbové, Řekové, Rumuni, nakonec Bulhaři.

5 Ottův slovník naučný XXIII. Fotoreprint původního vydání. Praha : Argo, 1905. s. 351 ISBN 80-7203-324-7

6 MASARYK T. G. Rusko a Evropa I. Revidované vydání. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1995. s. 218-220 ISBN 80-901971-1-6

K ideje sjednocení přivedla Slovany podobnost jazyků, mravů a obyčejů, sousedství a politické společenství (v Rakousku a Turecku), ale především to, že si tyto národy plně uvědomovali, jak jsou politicky i kulturně slabí a malí. Tito Slované toužili po sjednocení, zvláště když pozorovali větší a velké státy, národy a jejich kultury.

Role přisuzování Rusku ve sjednocovacích programech souvisela s jeho zvyšující se politickou a kulturní důležitostí v Evropě. Rusko bylo v té době, kromě Černé Hory, jediným samostatným slovanským státem, zbylých šest slovanských národů bylo pod nadvládou jiného státu.

Program slovanského sjednocení byl v prvních dobách obrození zformulován hodně nejasně a neurčitě. Zpravidla se myslelo na jakousi nepolitickou vzájemnost, která by tím umožňovala jistou kulturní výměnu. Slované by se vzájemně učili svým jazykům, objevily se myšlenky o vytvoření umělého slovanského všejazyka.

Dále byl tento program ve svém vývoji poněkud akademický, byl výhradně dílem učených slavistů a historiků. Vzájemnost jednotlivých národů v praxi byla už poněkud horší, což vyplývalo z nedostatku kulturních a hospodářských styků.⁷

Slavjanofilství mělo nesmírný vliv na ruskou kulturu 19. století, ovlivnilo zejména F. M. Dostojevského, L. N. Tolstého a řadu dalších spisovatelů a hudebních skladatelů.

Ideovým protikladem bylo tzv. západnictví, kde byl významným zástupcem tohoto proudu Alexandr Ivanovič Gercen.⁸ Hnutí, které mělo v programu poevropštění Ruska a pokračování v reformách Petra Velikého.

7 MASARYK T. G. Rusko a Evropa I. Revidované vydání. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1995. 247 s. ISBN 80-901971-1-6

8 Alexandr Ivanovič Gercen, 1812-1870, filosof a spisovatel [2013-09-04] Dostupné z <http://zivotopisyonline.cz/alexandr-ivanovic-gercen-641812-2111870-dite-lasky/>

3 Karel Jaromír Erben – Život

Karel Jaromír Erben byl básníkem, historikem, folkloristou, publicistou, politikem, překladatelem, sekretářem Českého muzea a archivářem města Prahy. Zasloužil se o důkladnější poznání české středověké a humanistické literatury edicemi významných literárních památek, kronik, legend, cestopisů, dopisů a českých spisů Jana Husa.

Obrázek 1: K. J. Erben

3.1 Dětství

Erben se narodil 7. listopadu 1811 v městečku Miletín, ležícím východně od Jičína, jako syn obuvnického mistra Jana Erbeny a jeho ženy Anny. Erbenova matka byla často nemocná a vratké zdraví po ní zdědil i syn Karel, který od dětství trpěl tuberkulózou. Protože sedm z devíti dětí Anny Erbenové zemřelo většinou brzy po narození, dožil se dospělého věku jen Karel a jeho o pět let mladší sestra Josefka.

Erben projevoval od dětství nadání pro hudbu. Naučil se hrát na klavír a později dokonce dával hodiny v zámožnějších rodinách, čímž si vydělával peníze nejen na živobytí, ale také na studia. Matka si přála, aby se stal učitelem, ale Erben jí v tomto nemohl vyhovět z důvodu své

vady řeči, kvůli které se stranil veřejného vystupování. Nejdříve navštěvoval základní školu v Miletíně, kde se připravoval na další studia a od 14 let nastoupil na gymnázium v Hradci Králové. Po studiu na gymnáziu se vrátil do rodného Miletína, ujali se ho vrchnostenští úředníci ze zámku a dali mu menší obnos na cestu do Prahy, kde začal studovat.⁹

3.2 Studium

V hlavním městě se Erben, podobně jako v Hradci Králové, potýkal s nedostatkem peněz a vyučoval proto soukromě hudbu, aby si alespoň trochu přivydělal. Nejprve absolvoval, jako všichni tehdejší vysokoškoláci, dva ročníky filosofie, aby si pak vybral odbornou čtyřletou fakultu, v Erbenově případě to byla fakulta právnická. V druhém ročníku studií na právnické fakultě navštěvoval přednášky o diplomatice¹⁰ a heraldice,¹¹ které měly velký význam pro jeho budoucí badatelskou činnost. Jako školený právník získal odborné vědomosti, které později uplatnil jako spolutvůrce české právní terminologie.

3.3 První zaměstnání

Po dokončení studia práv vstoupil šestadvacetiletý Erben roku 1837 ke kriminálnímu soudu v Praze jako neplacený kancelářský praktikant. Počátkem března 1839 přešel k finančnímu úřadu s titulem konceptního praktikanta. Kancelářská práce Erbena nijak netěšila a tak počátkem roku 1843 opustil státní službu. Rok před tím se Erben oženil s Betynkou Mečřovou a v letech 1844 a 1846 se mu narodily dcery Blažena a Ladislava.

3.4 Počátky jeho literární činnosti

Velký význam pro Erbena měla spolupráce s Františkem Palackým, se kterým se seznámil už na právnické fakultě a pro něhož tehdy spolu s Karlem Havlíkem, bývalým žákem Josefa Jungmanna opisoval důležitý pramen k Palackého *Dějninám* - čtyřsvazkovou *Historii církevní*

9 GRUND, A. K. J. ERBEN. 1. vyd. Praha : Melantrich. 1935. s. 19-20

10 diplomatika – pomocná věda, zabývající se studiem úředních písemností [2013-09-04] Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Diplomatika>

11 heraldika – věda, zabývající se studiem souhrnu pravidel, podle nichž se tvoří erby [2013-09-04] Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Heraldika>

Pavla Skály ze Zhoře.¹² Na popud Palackého byli roku 1842 Erben a Václav Vladivoj Tomek¹³, bývalý vychovatel v Palackého rodině, pověřeni shromážděním materiálu pro dějiny stavů. Na tomto úkolu měli pracovat 6 let s platem 300 zlatých ročně. Za pečlivé shromažďování archivního materiálu byl Erben roku 1846 jmenován asistentem Vlasteneckého muzea.

Stále větší vliv měla na Erbena ruská věda, která podporovala etnografii a sběratelské úsilí. Počátkem 30. let, jako stoupenec Máchova romantického okruhu, sympatizoval s polským bojem za svobodu, uvědomoval si, jak citlivé jsou vzájemné vztahy mezi Poláky, Ukrajinci a Rusy. Ve své první satirické próze *Dobrodružství cestujících* z roku 1834 došlo ke generačnímu sporu s Františkem Ladislavem Čelakovským - autorem *Ohlasů písní ruských*. Odmítl jeho literární poručnictví a za sebe i své vrstevníky odmítl způsob jeho tvorby, k němuž se mladí nechtějí hlásit. Čelakovského poezii i překladům upírá jakékoli klady, vysmívá se jeho carskému rusofilství. Kritika Čelakovského citelně zasáhla a nikdy už se s Erbenem nesblížil, avšak žárlivě pozoroval jeho úspěchy a negativně se vyjadřoval k Erbenovu sběratelství písní. Ačkoli si to zprvu Erben neuvědomoval, ve své básnické tvorbě pokračoval v Čelakovského tradici, kterou prohluboval a umělecky obohacoval. Revolučnost mládeže postupem času přispívala v působení k rozvoji národního společenského života a tím také k rozvoji umění a literatury, jehož duší byl Josef Kajetán Tyl. Mladá česká společnost pořádala první české bály, kde byly uváděni i vzácní ruští hosté – filolog Petr Ivanovič Preis, ctitel lidové písně Izmail Ivanovič Srezněvskij, teoretik lidové písně Josif Maximovič Bodjanskij. Se Srezněvským a Bodjanským se Erben spřátelil a Bodjanského seznamoval se životem a zvyky českého lidu. Na jedné národní slavnosti se Bodjanskému líbil způsob, jakým se lidové písně udržují, který jinde nenalezl. O jarmarcích nebo slavnostech přinesou ženy uzal tištěných písniček, které rozloží na plachtu, zpívají jednu po druhé a prodávají je. Erben s Bodjanským pak cestovali v červenci 1842 na Chodsko, navštívili Domažlice a 11 chodských vesnic.¹⁴

12 Pavel Skála ze Zhoře, český historik, 1583-1640 [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.spisovatele.cz/pavel-skala-ze-zhore>>

13 Václav Vladivoj Tomek, český historik, archivář, politik a pedagog, 1818-1905, autor Dějepisu města Prahy [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.databazeknih.cz/autori/vaclav-vladivoj-tomek-40475>>

14 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 35

3.5 Politická mezihra

Významnou úlohu sehrál Erben za revoluce v roce 1848. Revoluce v Čechách byla vnímána jako tzv. „jaro národů“. V dubnu 1848 vznikl stočlenný Národní výbor, který se stal vedoucím orgánem politického života českých zemí, členem kterého byl právě Erben. V letech 1848 – 1852 tak zažíval jakousi politickou mezihru. Na 11. března 1848 byl svolán do Svatováclavských lázní sněm pražského lidu. Vznikla petice, která byla zaslána rakouskému císaři a obsahovala například jazykové požadavky, uznání zemí Koruny české, požadavky občanských svobod a vznik samosprávy.¹⁵ Připomínala se tu jednota Rakouska jako záruka národní samostatnosti rakouských Slovanů. Erben se však Slovanského sjezdu v Praze nezúčastnil. Koncem května ho totiž pověřil Sjezdový výbor, aby spolu s mladým spisovatelem Vilémem Dušanem Lamblem¹⁶, později vynikajícím patologem, zastupoval český národ na slavnostech v Záhřebu. Erbenovi se tak splnil dávný sen, podívat se do tohoto města. V Záhřebu se zdržel déle než dva týdny. Jménem Čechů pozdravil chorvatského bána Jelačiče¹⁷ a blahopřál mu k nově nabyté hodnosti. Zároveň si ale všiml, jak se přiosτρují vzájemné vztahy mezi Chorvaty a Maďary.¹⁸

Zatímco se Lambl v Záhřebu ještě zdržel, vydal se Erben na cestu domů. Dostal zde nabídku, aby se ujal redakce Pražských novin. Ačkoliv se mu do novinářské práce zprvu nechtělo, nakonec místo z finančních důvodů přijal. Pražské noviny vedl necelých 8 měsíců - od 20. července 1848 do března 1849.¹⁹

V letech 1849 - 1850 působil Erben jako člen Vídeňské terminologické komise, která připravovala překlad říšského zákoníku do jazyků všech národů Rakouska. V červenci 1850 vychází „*Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Österreichs.*“²⁰

15 Revoluční období v Evropě 1848-1849 [2013-09-04] Dostupné z http://www.ceskenarodnilisty.cz/clanky/evropska_revoluce_1848.htm

16 Vilém Dušan Lambl, 1824-1895, lékař, propagátor slovanského hnutí, překladatel chorvatštiny a srbštiny [2013-09-04] Dostupné z < http://cs.wikisource.org/wiki/Autor:Vil%C3%A9m_Du%C5%A1an_Lambl>

17 Josip Jelačič, chorvatský bán v letech 1848-1859 [2013-09-04] Dostupné z http://sk.wikipedia.org/wiki/Josip_Jela%C4%8Di%C4%8D>

18 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.55

19 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 57

20 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 60

3.6 Těžké životní období

Ve čtyřicátých letech na Erbena doléhá tělesná a duševní vyčerpanost. V roce 1848 mu brzo po narození umírá vytoužený syn Jaromír. Zarmoucený nemohl na tuto událost zapomenout i přesto, že mu manželka v roce 1850 porodila další dceru Bohuslavu. U Erbena došlo ke zhoršení zdravotního stavu kvůli pracovní i duševní vyčerpanosti. V roce 1851 u něj došlo k prudké recidivě jeho tuberkulózy, z níž se zotavoval jen pozvolna.

Podporu mu poskytovali jeho přátelé Pavel Josef Šafařík a František Palacký. Palacký pomohl Erbenovi tím, že mu zařídil místo v Národním muzeu, kde pracoval jako sekretář se stálým platem. Významnou událostí pro něj bylo zvolení za archiváře města Prahy. Erben položil základ k vybudování městského archivu a vytvořil systém třídění archiválií.²¹

V únoru 1853 mu vychází dlouho připravovaná *Kytice z pověstí národních*.²² Kytice byla přeložena i do slovanských jazyků, kromě polštiny nebo slovinštiny samozřejmě také do ruštiny. Rusové mají překlad *Vodníka* (1866) z pera ruského stipendisty M. Petrovského. Týž překlad použil do své antologie „*Поэзия славян*“ (Petrohrad 1871) N. V. Gerbej.²³

Těžkou ránu znamenalo pro Erbena úmrtí jeho manželky 20. srpna 1857. O rok později se jako sedmačtyřicetiletý na naléhání příbuzných znovu oženil. Svatbu slavil uprostřed února 1859 se čtyřiaadvacetiletou Žofií Mastnou, dcerou kupce z Lomnice nad Popelkou.

V 60. letech trápily Erbena stále více recidivy tuberkulózy. K tomu se ještě přidala bolest nad ztrátou dvou dětí z druhého manželství - Vladimíra a Marie.

3.7 Ocenění

V únoru 1868 byl za svou badatelskou práci v oblasti české a slovanské lidové poezie zvolen členem Imperátorské společnosti milovníků přírodovědy, antropologie a národopisu při moskevské univerzitě. Díky překladům „*Повести временных лет*“ a „*Слова о полку Игореве*“ se Erben ocitl na vrcholu své slavistické dráhy a v popředí zájmu ruského a jihoslovanského. Kníže Vladimír ho za Nestora odměnil briliantovým prstenem a za péči o etnografickou výstavu

21 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 61

22 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 64

23 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.106

v Moskvě se mu dostalo stříbrné medaile. Ruská učená společnost ho pak jmenovala svým čestným členem.²⁴

3.8 Skon

Blížíme se do osudného roku 1870, kdy se Erbenův zdravotní stav výrazně zhoršil. Jeho práce v archivu, činnost překladatelská, ediční, sběratelská a umělecká – to všechno vedlo k velkému pracovnímu vypětí, které neprospívalo už tak špatnému zdravotnímu stavu.²⁵ Erben ale pracoval i v době nuceného odpočinku. Začal pracovat na operním libretu *Šťěstí a neštěstí* s alegoricko pohádkovým dějem z venkovského prostředí. Karel Jaromír Erben zemřel 21. listopadu 1870. Jeho pohřeb byl slavný. Praha a národní veřejnost svoji účastí docenila velikost jeho osobnosti.²⁶

24 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.131

25 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.154

26 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s. 171

4 Podoby Erbenova vztahu k Rusku

Jako významný český básník, ale především pro své odborné práce vztahující se k Rusku, bohatou korespondenci a osobní známosti s Rusy byl Erben v Rusku v padesátých a šedesátých letech 19. století snad nejpopulárnějším českým spisovatelem. Jeho činnost byla oceněna udělením čestného členství a hodností v různých ruských vědeckých společnostech, carským řádem i velkoknížecím darem brilantového prstenu. O jeho básnickém díle i odborné práci se pochvalně vyslovovali zvláště jeho ruští přátelé, ale také publicisté, kteří ho osobně neznali. Erbenovo jméno a zmínky o jeho činnosti se objevovaly v korespondenci různých českých kulturních pracovníků s ruskými vědci.

Erbenovým vztahem k Rusku se podrobně zabýval К. И. Ровда.²⁷ Věnoval tomuto vztahu shrnující studii „*Ербен и русско-чешские литературные связи.*“ Svědomitě shromáždil českou literaturu, týkající se Erbenova vztahu k Rusku a vycházel též z Erbenovy korespondence nebo z korespondence, v níž jsou známky o Erbenovi uložené v ruských archivech. Nemohl ovšem využít archivního materiálu z Literárního archivu Památníku písemnictví v Praze, ani nemohl přihlídnout k českému periodickému tisku Erbenovy doby, aby posoudil, co znamenaly Erbenovy práce, týkající se ruského folklóru nebo jeho osobní vztahy k Rusům pro českou kulturu. Shromáždil však bohatý materiál ruský. Z něho se český čtenář dozví zejména, jak bylo Erbenovo dílo přijímáno v Rusku za Erbenova života i později, jak ho hodnotili Erbenovi ruští současníci. Jeho pozdější kritici věnovali pozornost ohlasům na jeho dílo až téměř do dvacátého století.

Jeho korespondence i korespondence jiných Čechů o Erbenovi přesvědčivě ilustrují jeho vztah k Rusku. V jeho životě to bylo nejplodnější období česko - ruských vztahů. Zvláště léta šedesátá 19. století, v nichž Erben publikoval práce, související s ruským národopisem a starou ruskou literaturou, navštívil Národopisnou výstavu v Moskvě a doporučoval schopné studenty klasické filologie za gymnaziální profesory do Ruska.²⁸

Byla to doba, kdy se české kultuře otevřely nové možnosti. Rusko bylo v představách české společnosti osvoboditelem balkánských Slovanů z turecké nadvlády, buditelské slovanské tradice

27 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 179 s.

28 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 180 s.

nebyly protislovanským tlakem padesátých let přerušeny, ale naopak posíleny, volnější poměry poskytovaly příležitost vyslovit se i v odborné literatuře o otázkách, o nichž se dříve z nutnosti nebo opatrnosti mlčelo. Dva významní slavisté Pavel Josef Šafařík a Václav Hanka, kteří měli z Prahy soustavné styky s Rusy, zemřeli už roku 1861. Erbenův bezprostřední předchůdce ve shromažďování a překládání slovanské lidové slovesnosti František Ladislav Čelakovský zemřel v roce 1852 a mladší generace se většinou více starala o věci české než slovanské.

V tomto období nastoupil Karel Jaromír Erben, nadšený pro své umělecké dílo, odborné práce i osobní vřelý vztah ke Slovanům.²⁹

Erbenova tedy pojilo s Ruskem pouto nejen čistě osobní a přátelské, ale samozřejmě také pracovní a vědecké. Zabýval se sbíráním slovanské lidové slovesnosti, vědecky se zabýval a překládal staré ruské památky. V neposlední řadě jeho činnosti byla organizátorská a zprostředkovatelská činnost, kdy se zasloužil o umístění českých studentů na ruských gymnáziích.

4.1 Sběratel lidové slovesnosti

Důležitý byl vztah sběratele slovanské lidové slovesnosti, básníka a spisovatele k jednomu jejímu mocnému zdroji. Tento vztah přinesl odborné literatuře bohaté výsledky v Erbenových studiích o slovanském folklóru, zvláště o slovanské mytologii a projevil se v jeho vydáních slovanských lidových pohádek v originálu i v překladech. Jeho folkloristické zájmy jsou také základem jeho korespondence s A. F. Gil'ferdingem a P. A. Lavrovským. Ruští přátelé upozorňují Erbenova zpravidla na nová vydání materiálů lidové slovesnosti a posílají mu je. Někdy mu poskytují i své opisy nedostupných materiálů a naopak zase žádají práce Erbenovy.³⁰

4.2 Vědec

Druhá podoba Erbenova vztahu k Rusku je poměr vědce, slavisty, k problematice ruské literatury, zejména k nejstarším památkám³¹ ruského písemnictví – k Pověsti dávných let

29 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 180 s.

30 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 181 s.

31 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 181 s.

(„*Повести временных лет*“), k Slovu o pluku Igorově („*Слову о полку Игореве*“) a k Zádouštině („*Задонщине*“). Erbenovy překlady těchto památek měly aspirace umělecké, protože Erben je chápal a tlumočil jako vzácná díla umělecká, ale sledovaly zároveň i cíle vědecké. Překladatel totiž odchylně četl některá místa ruských vydání a v poznámkách vysvětloval místa nejasná. Jako čin umělecký i vědecký byly také tyto překlady přijaty jak Erbenovými ruskými přáteli, tak soudobou kritikou.

4.3 Zprostředkovatel styků s Rusy

Třetí podoba Erbenova vztahu k Rusku je jeho organizátorská a zprostředkovatelská činnost. Souvisí s počty, jichž se Erbenovi z Ruska dostalo a projevuje se zvláště v organizační práci a úsilí, spojenými s cestou českých účastníků na Národopisnou výstavu do Moskvy roku 1867 a v umístování schopných českých studentů na ruských gymnáziích. Erbenova péče o studenty, ucházející se o místo v Rusku je málo známá, ale významná součást jeho veřejné práce. Šlo o postupnou výměnu německé inteligence v Rusku za inteligenci slovanskou, jak o ni usilovali někteří slavjanofilové. Erbenova pozůstalost podává o jeho zásluhách na tomto poli mnoho nových dokladů.³²

4.4 Osobní styky a korespondence

Ebenův poměr k Rusku se také projevuje jeho osobními styky a korespondencí s Rusy, jeho pomocí ruským vědcům a ruským cestovatelům při cestách do Čech. Jeho péčí o ty, kdo mu byli ruskými přáteli doporučení, zájmem o práce ruských přátel i o ostatní ruskou odbornou literaturu. K nejbližším ruským přátelům, s nimiž si Erben léta korespondoval, patří I. I. Srezněvskij, P. A. Lavrovskij, A. F. Gil'ferding, P. P. Dubrovskij aj. Korespondence s nimi odhaluje ruskou část Erbenových zájmů a ukazuje jak důležitou roli hrály tyto zájmy v jeho životě.³³

32 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 181 s.

33 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 182 s.

5 Karel Jaromír Erben a ruská folkloristika

Prvním významným Erbenovým dílem, věnovaným slovanské lidové slovesnosti, byla jeho sbírka *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečí původních, Čítanka slovanská s vysvětlením slov.*³⁴ Tato čítanka sice vycházela v sešitech až od roku 1862 a vydání bylo knižně ukončeno teprve roku 1865, ale kniha byla připravena k vydání už v padesátých letech. Navazovala na obrovský zájem o slovanské literatury jakožto jednoho celku a dávala v duchu romantických představ českého obrození z celé literatury Slovanů přednost literatuře lidové.

Erben se přidržel Šafaříkova rozdělení Slovanstva a v souladu s ním publikoval ve své knize pohádky v různých nářečích západních Slovanů, východních Slovanů a jižních Slovanů. Pohádky „velikoruské“ byly přitom přirozeně v jeho knize zastoupeny nejhojněji. Erben jich publikoval celkem třináct a rozdělil je i pro českého čtenáře podle míst, kde se vyprávěly, na pohádky z gubernie voroněžské, orlovské, tambovské, rjazaňské, moskevské, permské, pohádky v obecném jazyku spisovném a pohádky staroruské.

Hlavní zásluhu na tom, že se Erben seznámil s ruskými pohádkami, měl A. F. Gil'ferding, známý slavista a slavjanofil. Sešel se s Erbenem za své návštěvy v Praze roku 1856 a podněcoval jeho zájem o lidovou slovesnost, zvláště o slovanské báje. Vedle písní ukrajinských poslal mu už roku 1856 první svazek, v tehdejší době velmi cenného, vydání ruských pohádek A. N. Afanasjeva „*Народные русские сказки*“, sv. I – VIII, 1855 – 1863), druhý díl sbírky I. P. Sacharova „*Сказания русского народа*“ (3. vyd. z let 1841 – 1849) a „*Этнографический сборник*“, vydaný Carskou ruskou zeměpisnou společností v letech 1853 – 1864.³⁵ Převážně z Afanasjevova vydání publikoval Erben v ruském originálu pohádky ve své *Čítance slovanské* i později české překlady těchto pohádek.³⁶

34 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 182 s.

35 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 183 s.

36 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 183 s.

Zároveň se sbíráním slovanských pohádek pracoval Erben už v padesátých letech na studii *O dvojici a trojici v bájesloví slovanském*, otištěné roku 1857 v Časopise Českého muzea.³⁷ Studie byla založena na mytologických teoriích bratří Grimmů, v nichž hlavní význam má číslo tři a protikladný dualismus dobra a zla. Erbenovy názory na mytologii Slovanů, jeho víru v nezaručené prameny a také jeho nedostatečnou znalost bohaté slovanské apokryfní literatury, kritizoval v osmdesátých letech Erbenův přítel a překladatel do francouzštiny Louis Léger. Z historického hlediska, spravedlivě a kriticky, se k jeho bájeslovným pracím postavil zvláště Václav Tille³⁸ a Jiří Horák.³⁹

Jiří Horák poukázal na Erbenovu závislost na bájeslovných rovnicích z Grimmovy „*Deutsche Mythologie*“, viděl však v Erbenovi důstojného Grimmova následovníka, měl pro jeho práci, z hlediska literárněhistorického, plné pochopení. Oceňoval, že se Erben díval na lidová podání jako básník a že v nich hledal odlesk symbolů přírodního dění.

Erbenovy mytologické studie a vůbec jeho důraz na báje, dotýkající se slovanské mytologie, ho spojovaly i s jinými ruskými folkloristy. V Rusku nacházel pro svou národopisnou činnost vřelé sympatie a jeho folkloristické práce tam byly sledovány a vítány.

Za velmi plodný můžeme považovat Erbenovu spolupráci s P. A. Lavrovským, profesorem na univerzitě v Charkově a od roku 1869 na ruské univerzitě ve Varšavě. Roku 1860 byl Lavrovskij v Praze, kde se s Erbenem osobně seznámil. Erbena a Lavrovského spojoval shodný zájem o mytologii Slovanů. Lavrovskij ho upozorňoval na to, jak v Rusku roste zájem o lidovou slovesnost a protože se, stejně jako Erben, zabýval bájemi o původu světa, poslal Erbenovi i svůj výpis z rukopisu Solověckého kláštera, obsahující báji o sedmi planetách. Tuto báji z rukopisu z druhé poloviny 17. století Erben zřejmě vysoko cenil, protože ji zařadil v opisu Lavrovského, který byl přizpůsoben ruskému pravopisu 19. století, do své *Čítanky slovanské* a později ji též přeložil do češtiny.⁴⁰

37 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 183 s.

38 Václav Tille, 1867-1937, literární kritik, spisovatel [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/vaclav-tille-10596>>

39 Jiří Horák, – etnograf, 1884-1975 [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.cesi.sk/bes/07/7x/7xho.htm>>

40 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 185s.

Lavrovskij Erben také informoval o tom, že v rukopise permského semináře existuje pod názvem „Христов дневник“ podobná báje o původu světa. Odkazoval ho i na apokryfní *Besedu tří světců* ve Varencevově vydání. Poskytl mu tím nejzákladnější materiál ke srovnání báje v ruské oblasti.⁴¹

Erben byl výborným vypravěčem i překladatelem pohádek a zajímavý je jeho postup při překládání. Na základě zaznamenaných hlavních dějových prvků, uměl prostě vyprávět přečtené slovanské pohádky, takže v době, kdy ještě nebyla spolehlivá vydání slovanských lidových pohádek, dosáhl někdy výsledku bližšího lidovému vyprávění, než bylo znění původní. Tak tomu je z ruských pohádek například u pohádky „Снегурочка“, přeložené z Maksimičovy sbírky „Три сказки и одна побасенка“ (Kyjev 1845). Jindy však zkracoval text i tam, kde vynecháním setřel lidové rysy vyprávění, např. typické rysy ruských bylin ztratila v jeho podání pohádka „Илья Муромец и Соловей Разбойник“ ze sbírky Afanasjevovy.⁴² Nejčastěji ovšem Erben překládal bez podstatnějších změn textu, třebaže originál téměř vždy krátil.

Pozoruhodný je Erbenův rozdílný postup při překladu ruských pohádek ve srovnání s jeho překlady starých ruských literárních památek. V tlumočení památek staré ruské literatury se snažil zachovat starobylý slovanský ráz originálu, zatímco u překladů pohádek mu šlo především o zachycení českého lidového vyprávění. Tyto dvě tendence, rozdílné jen zdánlivě, odpovídaly základnímu charakteru překládaných prací.⁴³

Otázka Erbenovy folkloristické práce je ovšem širší a nesouvisí jen s ruským materiálem. Opíral se především o rukopisnou sbírku koledí Jakova Holovackého, znal vydání jihoslovanského slovesného folklóru a přitom celá jeho práce vyrostla z českých poměrů, v nichž měla pro Erbeny základní význam starší česká folkloristika i názorové a metodické spory s I. J. Hanušem.⁴⁴

41 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 186 s.

42 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 190 s.

43 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 190 s.

44 I. J. Hanuš, 1812-1869, filozof, odborník na slovanskou mytologii[2013-09-04] Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Ign%C3%A1c_Jan_Hanu%C5%A1

Zájem o ruskou folkloristickou literaturu se u Erbena spojoval s hlavním záměrem jeho etnografických prací. Ve srovnání s německou etnografií, která vytvořila germánské bájesloví nekritickým výkladem pohádek, sebraných na germánském území, snažil se Erben najít pohádky a báje, které by mohl považovat za pozůstatky starého slovanského bájesloví.⁴⁵ Tehdejší zájem ruské vědy o tytéž otázky a spolu s ním o národopisný základ všech odstínů ruského slavjanofilství ho v těchto snahách velmi podporovaly.

Erben chtěl dokázat, že Slované měli už před přijetím křesťanství cenné náboženství a originální lidová podání. Proto báji o stvoření světa připisoval už pohanským Slovanům a také v dualismu dobra a zla, Bělboha a Černoboha, uvedeném do slovanských bájí teprve později vlivem některých křesťanských sekt⁴⁶, např. bogomilů⁴⁷, viděl původní základ slovanských bájí.

Úsilí vyložit, ve smyslu obecně slovanském, znaky lidové slovesnosti, jež považoval za důležité, Erbena někdy vedlo k nepodloženým výkladům a k překvapivým umělým konstrukcím. Je tomu tak např. ve studii *O Vídách čili Sudicích* v otázce symboliky barev. Tři Sudice – Rojnice, Lada a Morana mají také své tři barvy – bílou, červenou a černou. Erben to vysvětluje tím, že tyto tři barvy symbolizují ruské národní barvy a jiní Slované, jako čeští, polští a jihoslovanští vynechávají barvu černou a používají pouze červenou a bílou.⁴⁸ Erbenovo národopisné dílo je ovšem pararelní součástí jeho básnické činnosti a pro ni jsou podobné výklady pochopitelné. V objevování slovanského folklórního materiálu a v jeho shromažďování je Erben vědeckým pokračovatelem Šafaříkovým, ve výkladu tohoto materiálu zůstává často básníkem.⁴⁹

45 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 191 s.

46 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 191 s.

47 bogomilové podporovali filozofický a teologický dualismus, podle něhož Bůh stvořil pouze duchovní skutečnosti, zatímco hmota je výtvozem ďábla [2013-09-04] Dostupné z <http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=497628>

48 ERBEN K. J. Vídy čili Sudice. Dílo. II. Próza a divadlo. Praha 1939. 246 s.

49 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 192 s.

6 Překlady ze staré ruské literatury

6.1 Nestorův letopis

Erbenovu lásku ke starým ruským literárním památkám vyvolaly a podporovaly stejné názory, které ho přivedly ke studiu slovanské lidové slovesnosti. Také nejstarší slovanské literární památky pro něho byly dokladem všestranné, především i umělecké vyspělosti Slovanů v minulých dobách a rozšíření těchto památek v přístupných a dokonalých překladech pro něj bylo kulturní povinností, kterou na sebe vzal s nadšením a které rád věnoval své síly.

Roku 1862, v jubilejním roce trvání Ruské říše, kdy byl Erben poctěn ruským řádem sv. Anny, začal překládat „*Повесть временных лет*“⁵⁰, známou jako „*Летопис Нестора*“. O překladu a jeho nesnázích píše Antonínu Rybičkovi⁵¹: „Překládám po chvilkách, co mi v úřadě po poledni někdy času zbývá, kroniku Nestorovu do češtiny a jsem již v polovici, při čemž mi recenze p. Miklošičova dobré služby prokazuje. Tím špatnější jsou však ruské slovníky, kdež obyčejně právě toho nenalézám, čeho potřebuji. V předmluvě k vydání svému praví p. Miklošič, že vydá také jistý starší překlad latinský té kroniky. Prosím, není-li Vám povědomo, zdali ten překlad již se tiskne a kdy vyjde? Očekávám jej jako posla z nebe, snad by mi z mnohé nesnáze, jichž tu nemálo, mohl pomoci.“⁵²

Za Rybičkovu pomoc a za to, že mu Miklošič⁵³ půjčil polský překlad letopisu, děkoval Erben Rybičkovi už 18.11. 1862 a práce na překladu postupovala. Roku 1864 byl překlad v podstatě dokončen. Poslední korekce a nejasnosti řešil v dopisech s I. I. Srezněvským. „Překlad Nestorovy kroniky ruské jsem dokonal, ale potřeba bude ještě pilné revize. Jsou také místa některá, kterých si nemohu vysvětliti, i musím se v této věci uchýliti k mužům znalejším, aby mi pomohli; a nebude-li jinak, obrátím se v nejtěžších věcech k poslední instanci – k Vašnosti.“⁵⁴

50 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 192 s.

51 Antonín Rybička, 1812-1899, historik, archivář [2013-09-04] Dostupné z <http://www.heraldika-terminologie.cz/stranka-antonn-rybika-v-esk-heraldice-148>

52 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 192 s.

53 Franjo Miklošič, 1813-1891, slovinský slavista [2013-09-04] Dostupné z http://www.cojeco.cz/index.php?s_term=&s_lang=2&detail=1&id_desc=59767

54 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 193 s.

Neptal se však na obtížná místa, sdílel s ním pouze pochybnost o tom, zda letopis psal Nestor, a jen z důvodů tradičních, sám setrval a doporučoval setrvat na starém názvu letopisu. Srovnával přitom název *Letopisu Nestorova* s názvem *Dalimilovy kroniky*, připsané Dalimilovi také jen omylem a v pozdější době. Sporným autorstvím Nestorovým se zabýval i v úvodu k svému překladu.⁵⁵

Erben překládal kroniku z ne zcela spolehlivého vydání Archeografické komise z roku 1846, pořízeného podle nejstaršího dochovaného rukopisu Lavrentijova z druhé poloviny 14. století. Nejasná místa mu pomáhalo objasnit vídeňské vydání Miklošičovo z roku 1860, zmíněné v dopise Rybičkovi. Bral však zřetel i na varianty rukopisu Ipatijevského, z něhož přeložil roku 1864 Nestorovu kroniku do polštiny.⁵⁶

Na stáří kroniky se Erben díval reálně, kladl ji na počátek 12. století, což odpovídalo skutečnosti, že kronika je ve všech třech redakcích dovedena do druhého desetiletí 12. století. Pokládal ji však za dílo jednoho autora, z hlediska historického a literárního ne zcela oprávněně, protože kronika podobně jako celá středověká literární tvorba není původním dílem jednoho autora, ale syntézou různých přejatých starších prací, vložených do letopisného výkladu. Lze těžko soudit o původním textu práce, protože se původní pečerská redakce rukopisu ztratila a to v době, kdy jeden z hlavních autorů, Nestor, své dílo přerušil a kdy bylo odevzdáno k pokračování vydubickému klášteři v Kyjevě. Po roce 1113 se ho ujal opat kláštera Silvestr a přepracoval ho tak, aby Monomach byl viděn v příznivém světle. Silvestrova druhá redakce a po ní třetí, mladší redakce kyjevsko-pečerská, vytvořena opět v pečerském klášteři doplněním zpracování Silvestrova, byly pak hojně opisovány a rozšířeny. Lavrentijův opis, z něhož překládal Erben, byl pořízen v podstatě podle druhé redakce Silvestrovy a doplněn podle třetí redakce kyjevsko-pečerské.⁵⁷

Překlad „*Повести временных лет*“ byl pro Erbena příležitostí vzdát hold Rusku a jeho státní jednotě a uplatnit překladatelské umění na úkolu, který byl prvořadým problémem slavistiky první poloviny 19. století. Před Erbenem se překladem kroniky zabýval a její

55 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 193 s.

56 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 194 s.

57 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 194 s.

historickou hodnotu posuzoval A. Schlözer v díle „*Nestor. Russische Annalen in ihrer slavonischen Grundsprachen verglichen, übersetzt und erklärt*“ (1802 – 1809). Dále kroniku přeložil do němčiny, s pomocí J. Dobrovského, který napsal též předmluvu, J. Müller ve vydání „*Altrussische Geschichte nach Nestor*“ (1821) a do polštiny přeložil J. Kotkowski tu část kroniky, kterou upravil Schlözer.⁵⁸

Hodnota Erbenova překladu kroniky byla vždy velmi vysoko oceňována. Soudobí recenzenti viděli v Erbenovi „překladaatele nejpovolanějšího“, znalce „staroslověnštiny“ a obratného stylistu a oceňovali i Erbenův úvod k překladu a opravy textu. Nejvíce ovšem působila stylistická dokonalost jeho překladu. Erben sám považoval rovněž svou práci za významnou. Úryvky ze svého překladu otiskl už před jeho knižním vydáním v *Slavnostním albu Cyril a Metoděj* a v časopise *Beseda*. Z otištěných ukázek a z pozdějšího knižního vydání překladu je jasné, jak Erben na svém překladu pracoval a jak jej postupně archaizoval, takže jeho dílo, zprvu pracně přeložené do novočeštiny a pak teprve upravované a stylizované v duchu staré slovanské kroniky, bylo vlastně „překladem překladu“.⁵⁹ Aby česky správně tlumočil obtížný text, musel překladaatel dobře znát ruštinu, ale k postižení archaického stylu a jazyka mu pomohla znalost starých českých památek a praxe v jejich vydávání.

Erbenův překlad zatím nejpodrobněji rozebírá J. Dolanský.⁶⁰ V rozboru jednotlivostí avšak Dolanský dostatečně nepočítá s jazykovou praxí šedesátých let 19. století, takže za archaizaci pokládá někdy jazykové jevy v šedesátých letech 19. století běžné, dále stylistické zvláštnosti Erbenovy a takové jevy, které souvisí s jazykovou praxí té doby. Erben archaizoval jazyk jen v náznacích, neboť nechtěl po jazykové stránce česky napodobit ruskou památku, ale pouze navodit představu starobylého textu. Někdy je ovšem obtížné určit, co spadá na vrub jazykového úzu tehdejší doby, z dnešního hlediska dosti rozkolísaného a co je záměrnou jazykovou archaizací.⁶¹

58 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 194 s.

59 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 194 s.

60 Julius Dolanský, (1903-1975, literární historik [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=360>>

61 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 195 s.

Obdivujeme-li Erbenovo tvoření nových slov podle starých vzorů, např. substantiva křikači, postníci, celovníci, počátnice, uléčení apod., obdivujeme v tom zároveň způsob tvoření slov v české obrozenské praxi. A v počešťování ruských vlastních jmen osobních i zeměpisných, např. Jaropluk, Předslav, Břest, Přáslav apod., vidí i Dolanský snahu, která vyhovovala Erbenovu názoru o kulturní jednotě Slovanstva. Zřejmým archaizačním záměrem se dají však objasnit slovesa s neobvyklými předponami (doseděti se, předoznámil), odchylná flexe (ve Smolenště, Bulharé), archaický slovosled a archaické tvoření slov.⁶²

V jednotlivých případech odchylek Erbenova překladu od běžného jazykového úzu tehdejší doby je nutno počítat, jak s Erbenovou snahou postihnout starobylost originálu, tak s jeho jazykovou individualizací textu. Dnešnímu čtenáři ovšem částečně uniká Erbenova archaizace jazyka, protože může být považována za vyjadřování běžné před sto lety. Erbenův mistrný překlad proto ještě stále čeká na důkladný jazykový rozbor. Půvab, který překladu dala Erbenova jazyková archaizace a stylistická dovednost i kterým ho bezděčně obdaril jazykový vývoj 19. století, mu zaručuje nedostižnost a trvalou hodnotu i z dnešního hlediska.

Sám Erben si byl vědom závažnosti svého díla, proto když 17.3. 1867 sděloval Srezněvskému, že by jeden výtisk překladu rád věnoval ruskému carovi, napsal o svém překladu: “Na práci tuto vynaložil jsem, jakož se Vaše Excelenci ráčí přesvědčiti, všecku v mých okolnostech možnou pilnost a bedlivost a doufám pevně, že za příčinou některých navržených čtení mých textu původního nezůstane v Rusku bez povšimnutí.”⁶³

Erbenovi přátelé vesměs považovali překlad Letopisu za vynikající dílo. Zejména Josef Roštlapil⁶⁴ chválil v dopise Erbenovi z roku 1868 jeho práci, protože mu tento překlad ukázal staroslovanský život, a dále s uspokojením konstatoval, že se jím Erben zvděčil zvláště Rusům a že ho velkokníže Vladimír Alexandrovič, jemuž Erben překlad věnoval, zaslouženě obdaroval briliantovým prstenem.⁶⁵

62 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 196 s.

63 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 196 s.

64 Josef Roštlapil, 1809-1888, kněz a historik [2013-09-04] Dostupné z <<http://www.mestodobruska.cz/informace.php?id=100>>

65 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 197 s.

6.2 Dvě zpěvů staroruských: Slovo o pluku Igorově a Zádonština

Po úspěchu překladu *Pověstí dávných let* („*Повести временных лет*“) přikročil Erben k překladu *Slova o pluku Igorově* („*Слово о полку Игореве*“) a *Zádonštiny* („*Задонщина*“). Jako důvod proč překládá památky uvedl, že si přeje, aby lid poznal ty pěkné staroruské básně z překladu věrnějšího a záživnějšího, než byly překlady dřívější. Erben své vydání nazval *Dvě zpěvů staroruských totiž: O výpravě Igorově a Zádonština* (1869) a v tomto svazku přeložil a vydal kromě *Zpěvu o válečné výpravě Igorově, syna Svatoslavova, vnuka Olegova*, také *Zádonštinu velikého knížete pana Dmitrije Ivanoviče a bratra jeho Vladimíra Ondřejovice* s paralelním textem českým a ruským, dále pouze v českém překladu *Paměť o výpravě Igorově*, tj. kronikářské vyprávění o Igorově výpravě a o jeho návratu podle Ipatjevského rukopisu, a konečně *Pověst o porážce Mamajově*, pověst pozdějšího původu, odvozenou od *Zádonštiny* a líčící stejně jako *Zádonština* porážku Tatarů na Kulikovském poli v roce 1380.⁶⁶

Erbenovi ani při této práci nešlo pouze o to, aby poskytl českým čtenářům líbivou četbu historických zpěvů a uplatnil některá svá odchylná přečtení nejasností. Už tematickým výběrem *Zpěvů* sledoval především obranu „*Слова о полку Игореве*“, o němž byly tehdy v Rusku vysloveny pochyby. Podobnost, místy doslovné shody „*Слова о полку Игореве*“ a „*Задонщины*“ byly pro něho důkazem, že „*Слово*“ je pravá starobylá památka a „*Задонщина*“ je o dvě století její mladší napodobenina.⁶⁷

Ačkoli „*Слово о полку Игореве*“ poutalo u nás pozornost jako jedna z nejstarších slovanských literárních památek a ačkoli si Erben už dříve dobral uznání jako výborný překladatel slovanských lidových pohádek i staré ruské literatury, nevzbudil u nás jeho překlad velký zájem. O to vřeleji byl však přijat v Rusku. P. A. Lavrovskij Erbenovi psal v listopadu 1869, že bude netrpělivě očekávat jeho překlad a vysvětlivky, protože tato práce mu bude drahá jako dílo Erbenovo i jako předmět, který ho vždycky zajímal. V září 1870 vyšel obsáhlý příznivý posudek jeho bratra Nikolaje Alexejeviče Lavrovského.⁶⁸

66 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 197 s.

67 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 198 s.

68 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 199 s.

N. A. Lavrovskij chválil zvláště přesné Erbenovo vyjádření obsahu a vystižení poetických obrazů této památky. Podrobně se ovšem zabýval i Erbenovými výklady, odlišnými od ruských vydání. Zdůraznil, že Erbenovi, jak vyplývá ze slov jeho předmluvy, nešlo o doslovný překlad originálu ale spíš o to, aby se překlad svým duchem podle možnosti přiblížil ruskému vzoru.⁶⁹ Nesouhlasil ale s některými odchylkami od vydání J. Sacharova (1841), z něhož Erben překládal. Erbenovi vytkl především změnu jména Trojan na Bojan, kterou Erben převzal z Tichonravovova školního vydání *Slova*, uváděl příklady jména Trojan v ruské lidové literatuře. Upozornil však na šťastné výklady reálií a zdařilé překlady některých jednotlivostí. Třebaže stavěl úspěch bádání o „Слове“ do závislosti na úspěchu bádání o nejstarším ruském písemnictví vůbec, neodmítal Erbenův pokus o rekonstrukci textu výkladem.

Později nebyl Erbenův překlad „Слова“, tak chválen. J. V. Barsov se naopak na něho díval příliš kriticky a jeho soud o českých překladech vyzněl ve prospěch překladu Hattalova⁷⁰. Vytýkal Erbenovi neopatrné zacházení s textem a nezdařilé opravy, zatímco na překladu i paralelním ruském vydání Hattalově si cenil právě toho, že v něm nejsou předělovky a opravy, ani množství vysvětlivek, ale jen to, co je potřeba.

Je zajímavé, že se žádným Erbenovým překladům ze staré ruské literatury nedostalo důkladného jazykového rozboru. Nejvěcněji se psalo o „*Повести временных лет*“, překlad „Слова о полку Игореве“ byl chválen i kritizován, neobjektivněji pak byl zvážěn jedině Erbenův překlad „*Задонцины*“, a to českým vydavatelem této památky J. Frčkem.

Frček nejprve podrobil kritice vydání „*Задонцины*“ I. I. Srezněvského, z něhož Erben překládal. Srezněvskij vydal památku z rukopisu z 15. století, uloženého původně v Kirillo - Bělozerském klášteře, později v Leningradě a z rukopisu Undol'ského ze 17. století, uloženého v Moskvě. Nepovažoval však ani rukopis moskevský ani leningradský za původní, volně proto kombinoval oba rukopisy a výsledkem byl fiktivní text, který zhruba odpovídal mladšímu a delšímu rukopisu moskevskému, proti původní památce rozšířené o pozdější dodatky.⁷¹

69 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 199 s.

70 Martin Hattala, 1821-1903, jazykovědec, profesor UK v Praze [2013-09-04] Dostupné z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Hattala>

71 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 200 s.

Erben si patrně vůbec nepoložil otázku poměru obou redakcí a s důvěrou ve vydavatelskou spolehlivost Srezněvského přijal jeho text. Po jazykové stránce si neověřil Srezněvského vydání, ani podle edice Undol'ského, ani podle edice Varlaamovy z roku 1859, k textu Srezněvského připojil jen některé vlastní opravy porušených textů a jazykové úpravy.⁷²

Erbenovy překlady jsou však opět především důkazem jeho slovesného umění, s nímž jsou v češtině zachycena lidová prostota i archaičnost originálů. Dodnes ještě tyto překlady působí archaickou poetičností. Důvodem je Erbenova stylizace jazyka i stáří těchto překladů, neboť dnes je jazyk překladů konfrontován s jiným vývojovým stupněm jazyka než v době, kdy památky překládal Erben.

Na rozdíl do svých předchůdců se snažil podat překlad umělecký, Přitom překlady starých ruských památek byly patrně jedním z nejtěžších překladatelských úkolů české literatury 50. a 60. let 19. století. Erben na jedné straně usiloval o stylisticky plně odpovídající český ekvivalent ruských památek, na druhé straně však byl vázán odbornou literaturou a vydáními, v nichž každá odchylka musela být přesvědčivě zdůvodněna. Jako umělec se svého úkolu zhostil výborně a o jeho umění vystihnout duch originálu nebylo nikdy pochyb.

Překlady starých ruských literárních památek dovršil Erben studií *Příspěvky k dějepisu českému, sebrané ze starých letopisů ruských, od nejstarší doby až do vymření Přemyslovců*.⁷³ Uvádí v ní zmínky nejstarších ruských památek o bojích českých bojovníků na Rusi. Nejvíce údajů Erben našel v Patriaršském neboli Nikonově textu z druhé poloviny 16. století. Zmínky buď parafrázuje nebo je uvádí v českém překladu, aby jimi doložil, že „národ ruský za nejstaršího věku nebyl nám nikoli tak cizí a neznámý jako za časů pozdějších, kdež rozdíly politické a náboženské mezi východní a západním Slovanstvem znenáhla nasypaly hráz téměř neprostupnou“.⁷⁴

Starou ruskou literaturou se tedy Erben zabýval především ze slovanského přesvědčení a z vlasteneckých důvodů. Srovnání památek české a ruské literatury ho přesvědčovalo o příbuznosti kulturního a literárního života obou národů v minulosti.

72 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 200 s.

73 Časopis Českého muzea 44. 1870. s. 69-97

74 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 201 s.

7 Erbenova veřejná a organizační činnost spjatá s Ruskem

Už v padesátých letech byl Erben známý jako přítel Ruska a z toho vyplýval zájem ruských slavistů i oficiálních kruhů o jeho osobu. Oficiální uznání, kterého se mu dostalo roku 1862 udělením řádu sv. Anny II. stupně⁷⁵, ho zřejmě z ruských poct nejvíce potěšilo a stalo se zdrojem radosti jeho přátel J. Roštlapila a A. V. Šembery⁷⁶, kteří mu ruské vyznamenání přáli a považovali je za významné pro jeho činnost.⁷⁷

Na jednu stranu mu ale řád také působil nesnáze. Nebyl zvyklý jednat se státníky, nevěděl, zda musí osobně děkovat carovi a raději se chtěl spokojit s díky, které byly tlumočeny prostřednictvím ruského velvyslanectví ve Vídni. Nevěděl také, které své spisy má carovi poslat, neměl je vázané, a musil proto prosit Šemberu, aby obstaral ve Vídni vazbu. Šembera pohotově udělel potřebné rady, které většinou získával od arcikněze ruského velvyslanectví ve Vídni Michaila Rajevského. Vyžádal si od Erbena potvrzení o tom, že řád obdržel, děkovný list pro vyslance V. P. Balabina, informoval, jakým způsobem se má podat žádost o povolení, aby vyznamenání mohli řád nosit.⁷⁸

Ostatní ruská uznání byla méně oficiální a více pracovní, a proto Erbena tím spíše zavazovala k činnosti pro Rusko a k práci o Rusku. Oddělení ruského jazyka a slovesnosti Petrohradské akademie věd jmenovalo Erbena svým čestným členem už roku 1856 a téhož roku byl jmenován čestným členem Carské petrohradské knihovny, roku 1864 členem Moskevské archeologické společnosti, po účasti na Národopisné výstavě v Moskvě roku 1867 byl na návrh národopisného oddělení zvolen členem Společnosti přátel přírodovědy v Moskvě a za účast na moskevské výstavě mu tato společnost darovala roku 1869 stříbrnou medaili a téhož roku byl ještě také zvolen členem Petrohradské filologické společnosti.⁷⁹ Výčet jeho členství v ruských vědeckých

75 řád sv. Anny, obecný záslužný řád [2013-09-04] Dostupné z [http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%A1d_sv._Anny_\(Rusko\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%A1d_sv._Anny_(Rusko))

76 Alois Vojtěch Šembera, 1807-1884, český jazykovědec, profesor češtiny na Stavovské akademii [2013-09-04] Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Alois_Vojt%C4%9Bch_%C5%A0embera

77 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 202 s.

78 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 202 s.

79 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 202 s.

společnostech a jeho ruských vyznamenání je tedy velmi bohatý, kdy je nutno zmínit účast na Národopisné výstavě v Moskvě a dar od knížete Vladimíra za překlad „*Повести временных лет*“.

7.1 Národopisná výstava v Moskvě

Erbenova organizační účast na Národopisné výstavě v Moskvě patřila k jeho nejvýznamnějším pracím pro Rusko. Zabývá se jí podrobně A. Grund⁸⁰, k vysvětlení Erbenova vztahu k Rusku a k pořadatelům i účastníkům výstavy využívá hlavně Erbenovy korespondence. Erben během návštěvy nasbíral mnoho materiálů, jako například snímky zachycující ruské kroje. Navštěvoval muzea a chrámy, zúčastňoval se večerů s nejvyšší ruskou společností, účastnil se porad o slovanské literární společnosti.

Na výstavu pozval Erben člen výboru výstavy, historik Nil Alexandrovič Popov a také Erbenovi ruští přátelé, zvláště P. P. Dubrovskij a I. I. Srezněvskij, k nimž se přidali i Češi J. Šrámek, B. Jelínek a F. J. Jezbera.⁸¹ Obraceli se na Erbeny jako na reprezentanta české slavistiky a na jeho návštěvě jim velmi záleželo, neboť si přáli, aby se výstavy zúčastnili lidé, kteří mají o Slovanstvo největší zásluhy.

O podmínkách cesty do Ruska informoval Erben Michail Rajevskij z Vídně. Erben se pak po poradě s Palackým stal organizátorem cesty české delegace do Ruska a měl s organizačními pracemi mnoho starostí. Moskevský výbor rozhodl, že Slované všech rakouských zemí získají 45 jízdenek do Moskvy, z nichž 18 mělo připadnout na Čechy, avšak krátce před odjezdem jich Erben dostal jen 15. Když už lístky rozdál, telegrafoval mu V. I. Lamanskij, aby pokud mu zbyly, odeslal 5 lístků Rajevskému. Musel telegraficky odpovědět, že nejenže mu lístky nezbyvají, ale že se mu jich nedostává.

Kromě organizace cesty celé české výpravy, staral se Erben i o úkoly, kterými ho pověřili čeští známí. Ředitel tábořského gymnázia Václav Křížek, chtěl do Ruska poslat svou *Antologii jihoslovanskou* (1863) a obrátil se na Erbeny s prosbou o její distribuci. Věděl, že tam bude propagovat svůj překlad „*Повести временных лет*“ a že se tedy může zároveň starat i o rozšíření jeho antologie. A. V. Šembera, který do Ruska jet nemohl, poslal tam po Erbenovi

80 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 202 s.

81 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 203 s.

aspoň návěští své mapy moravské s přáním, aby si v Rusku zvykli na česká zeměpisná jména a nevydávali mapy s místními jmény německými.⁸²

Většina Erbenových přátel patřila mezi slavjanofily a on jejich slavjanofilské přesvědčení, aspoň zčásti, sdílel. Po polském povstání roku 1863, se sympatie Čechů rozdvojily, ale většinou se klonily na stranu polskou. stěžovaly si Erbenovi přátelé, zvláště P. P. Dubrovskij a P. A. Lavrovskij, na články v českých novinách, především v Národních listech.⁸³ Erben se od politického přesvědčení ruských přátel příliš nelišil. Rusko stále vnímal jako záruku proti Rakousku, v národnosti politice vůči Slovanům tak nespravedlivému. Lavrovskij se v dopisech Erbenovi svou předpovědí rakousko - uherského dualismu a škody, která tím Slovanům vznikne, dotkne bolestivého místa politického života Čechů, zklamaných roku 1867 rakousko - uherským vyrovnáním.⁸⁴

Pokud lze u nepolitického Erbena, horujícího pro obrozenské slovanské ideály, mluvit o politickém rozměru jeho cesty na Rus, byla jeho účast na moskevské výstavě výrazem protestu proti rakouské vládě, která s nevolí sledovala soustředění Slovanů v Rusku. Erbenův protest však nelze přeceňovat, protože on jel na výstavu především jako slavista a osobní přítel Rusů, s nimiž se chtěl opět sejít.

Moskevská pouť, bohužel, nesplnila naděje, které do ní mnoho Čechů vkládalo. Praktický výsledek politický nebyl žádný, protože oficiální Rusko nemělo zájem zasahovat do rakouské vnitřní politiky. Kulturní program také nepřinesl očekávaný úspěch, ani jediné z usnesení o slovanské součinnosti nevešlo v platnost.⁸⁵

Osobně byl Erben s cestou na Rus spokojen, ale mimoděk také srovnával a uvědomoval si, jak obtížné bude pro Čechy hledat pochopení v Rusku. Stěžoval-li si po návštěvě Ruska v dopise Šemberovi z 15.7.1867, že „ti páni tam ani zdání nemají, s jakými těžkostmi my tu zápasiti musíme, chceme-li knihu nějakou neb jiný plod literární vydati, zvláště jest-li nákladnější“⁸⁶,

82 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 203 s.

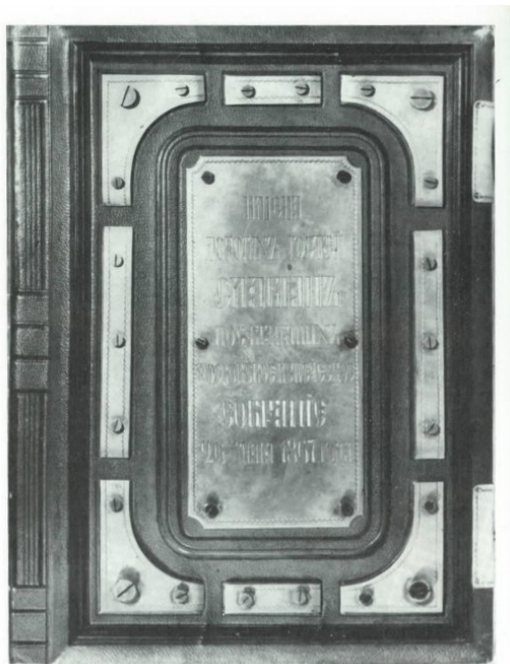
83 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 204 s.

84 Přeměna Rakouského císařství na Rakousko-Uhersko [2013-09-04] Dostupné z http://cs.wikipedia.org/wiki/Rakousko-uhersk%C3%A9_vyrovn%C3%A1n%C3%AD

85 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.150

86 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd.

nebyl to povzdech českého slavjanofila, očekávající ruskou pomoc, ale člověka, který viděl situaci zcela reálně. A svou stížnost uzavřel slovy: „Vykládáme-li své těžkosti při vydávání, dostáváme odpověď stereotypní: Vydejte to rusky a milerádi to vytiskneme.“⁸⁷ Z Erbenových slov je cítit hořkost. Lituje, že Rusové nejsou schopni pochopit národní snahy české inteligence.

Obrázek 2: Památník Národopisné výstavy v Moskvě

Na památku této návštěvy byl vydán památník, který nese název „Имена дорогих гостей славян посетивших московское купеческое собрание 26го мая 1867 года.“⁸⁸ Je to kniha, do které se účastníci moskevské pouti zapisovali a je uložena v oddělení speciálních sbírek Slovanské knihovny. Kniha je také cenná jako ukázka soudobé řemeslnické knihařské práce. Je vázána v hnědozelené kůži a je bohatě zdobena rytými linkami, opatřena mosazným kováním.

7.2 Zprostředkování profesury českým studentům

Erben se také angažoval v oblasti působení českých odborníků v Rusku. Díky důvěře, jaké se

Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 204 s.

87 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 204 s.

88 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. s. 254-255

Erben v Rusku těšil, pomáhal mladým českým lidem získávat zde profesorská místa. Stal se tak v Praze spojkou mezi ruským vyslanectvím ve Vídni a českou inteligencí. Už před svou cestou do Ruska se staral o to, aby se mohli v Rusku uplatnit dobří čeští odborníci jako univerzitní profesoři i jako profesoři gymnaziální. Práci jim nabízeli Erbenovy přátelé – profesor charkovské univerzity P. A. Lavrovskij a profesor petrohradské univerzity I. I. Srezněvskij. Zvláště Lavrovskij byl přesvědčen o dobré úrovni vzdělání i vědecké práci Čechů a snažil se je proto získat pro ruské univerzity místo Němců.

Erben zprostředkoval nabídku Lavrovského mladým českým badatelům a pomáhal je agitovat pro Rusko, ale ne vždy měl úspěch. Roku 1865 odmítl profesorské místo na charkovské univerzitě český lékař Bohumil Eiselet. Jeho odmítnutí bylo motivováno tím, že nebyl přesně určen jeho plat a že nedostal peníze na cestu do Ruska. Lavrovskij v tom spatřoval nedůvěru k ruské univerzitě, měl s jeho odmítnutím nepříjemnosti v profesorském sboru a obával se, aby Eiselet nepoškodil jiné Čechy, kteří by se ucházeli o místo v Rusku. Důvody Eiseletova odmítnutí, ale nebyly tak jednoduché, jak se to jeví v dopisech Lavrovského Erbenovi. Eiseletovo jmenování profesorem na ruské univerzitě mělo v Čechách velký ohlas. Jeho univerzitní posluchači napsali *Přípis posluchačů lékařství Med. Dr. B. Eiseletovi, který byl jmenován profesorem na univerzitě v Charkově* a přípis otiskly dne 11.4. 1865 v rubrice Denní zprávy noviny *Národ*. Lavrovského vyprovokoval přípis studentů k článku „Мысли русского о значении службы чехов при университетех русских“ (День 1865, ч 16), přeloženému do češtiny a otištěnému opět v *Národě*. V článku Lavrovskij vysvětloval, jak je potřebné, aby česká inteligence nahradila v Rusku inteligenci německou. Jako příkladné působení Čecha na ruské univerzitě uváděl charkovskou univerzitní profesuru Viléma Dušana Lambla. Zdůrazňoval, že jen Slované mohou být oporou Čechům, kteří jsou obklopeni německým živlem. *Národ* pak odpověděl anonymním článkem *Učenci čeští a ruské školy* (1865)⁸⁹, v němž se zdůvodňovalo, že Češi musí nejprve sami zápasit proti odnárodňujícímu směru a že teprve v budoucnosti bude moci česká inteligence pomáhat Rusku. Zdá se, že toto stanovisko ovlivnilo také odmítnutí některých dalších kandidátů, kterým byla nabídnuta profesura.

Na profesuru srovnávací jazykovědy v Charkově získával Lavrovskij Erbenovým prostřednictvím téměř v téže době Jana Gebauera. Již roku 1865 od něho žádal seznam prací,

89 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 205 s.

životopis a potvrzení o tom, jaké místo zastával v Rakousku. Gebauer požadované dokumenty zaslal, neuvažoval příliš nad výsledkem jeho žádosti a pak se záležitost delší dobu vlekla. Až v dubnu roku 1866 poslal Lavrovskij Erbenovi telegram s naléhavým dotazem, zda by Gebauer přijal docenturu. Gebauer ale tehdy nebyl v Praze, Erben to ihned Lavrovskému telegraficky oznámil a až koncem června 1866 se Gebauer konečně ptal dopisem Erben, co je pravdy na jeho povolání do Ruska. Na Charkovskou univerzitu nakonec neodešel, stejně jako Eiselt.

Třetí český kandidát na místo univerzitního profesora v Charkově byl Hermenegild Jireček. Ruská vláda s ním jednala o profesuře už roku 1862 a roku 1865 si Lavrovskij přál, aby v Charkově obsadil katedru slovanského zákonodárství, která měla být nově zřízena. Jireček patrně souhlasil, ale žádal, aby mu v Rusku byla započítána služební léta, která strávil v Rakousku, což Lavrovskij považoval za nemožné. Jednání pak uvázlo, ale když byl Lavrovskij roku 1869 jmenován rektorem varšavské poruštěné univerzity, vzpomněl si znovu na Jirečka a Erbenovým prostřednictvím se ptal, zda by Jireček přijal místo profesora. Ale Jireček nechtěl do Varšavy, stejně jako tam nechtěl Gebauer. Jireček vysvětlil své stanovisko Erbenovi zcela otevřeně, kromě osobních důvodů měl nechuť k působení na poruštěné univerzitě, jejíž činnost odpovídala snahám Ruska odnárodnit Poláky.

Daleko úspěšněji umisťoval Erben české profesory na ruských gymnáziích.⁹⁰ V šedesátých letech bylo v Rusku mnoho gymnázií nově založeno a jiná byla proměněna v gymnázia klasická, takže hlavní nedostatek se projevil v klasické filologii. Mladí lidé, kteří dokončili studia, byli nemajetní a nemohli v Čechách najít práci, vnímali Erben jako vlivného přímluvčího v Rusku a obraceli se na něho s žádostmi o radu, jak se ucházet o ruské stipendium nebo s prosbami, aby jejich žádost o stipendium a o umístění v Rusku Erben podpořil.

Žádosti o místo se pak podávaly prostřednictvím Michaila Rajejského, s nímž si Erben o studentech, které do Ruska doporučoval, zřejmě často korespondoval.

Mezi prvními, koho Erben doporučoval za profesora na gymnázium do Petrohradu nebo jinam do Ruska, byl Jan Šrámek, evangelický farář českých osad v Prusku. Vystudoval katolickou teologii, znal proto dobře latinu a teprve roku 1850 přestoupil k protestanství. Šrámek se stal profesorem na gymnáziu v Petrohradě a podle jeho dopisu Erbenovi z roku 1867 tam byl moc spokojen.

90 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 206 s.

Na charkovské univerzitě úspěšně studoval jako žák P. A. Lavrovského Josef Tichý, který se do Ruska dostal rovněž na Erbenovo doporučení. Pilně navštěvoval Lavrovského přednášky a svědomitě se připravoval na učitelské působení v Rusku. V únoru 1868 už bylo rozhodnuto, že Tichý bude působit ve Voroněži, kam ho Lavrovskij doprovázel. Ještě za studií v Charkově, staral se Tichý o jiné české a slovenské kandidáty gymnazijní profesury v Rusku.

V roce 1868 oznamoval Erbenovi⁹¹, že jakýsi Veselý byl přidělen ministerstvu osvěty, dále se zmiňoval o Slovákovi J. Šťovíkovi, který měl nastoupit na místo do Voroněže. Sděloval také, že Kačer bude jmenován profesorem charkovského gymnázia, protože toto gymnázium bylo proměněno v gymnázium klasické. Karel Kačer, syn Erbenova známého Josefa Kačera, evangelického pastora a básníka, působil v Berlíně a o možnosti uplatnit se v Rusku se dozvěděl od Šrámka.

Jan Šrámek byl první z kandidátů, který se v Rusku usadil. Snažil se umístit tam také svého známého, Tadeáše Josefa Klejzara, rovněž evangelického kazatele. Na Šrámkovu radu i Klejzar žádal Erbena o doporučení, avšak nakonec se do Ruska nedostal.

Na Erbena se o přímluvu obraceli další zájemci. Roku 1867 se s Erbenem radil mladičkový Gustav Eim, který ještě nedostudoval gymnázium a chtěl se v Rusku zabývat filologií. Téhož roku se na něho s doporučením táboorského ředitele gymnázia Václava Křížka obrátil Alois J. Hofman z Českých Budějovic. Chtěl v Rusku pracovat jako vychovatel a přitom studovat. Doma byl bez vyhlídek a musel dokonce vstoupit do semináře. Jan Růžička, také z Českých Budějovic, se na Erbena obrátil v životní tísní, protože neměl otce a matka musela živit ještě dvě jeho nezaopatřené sestry. O doporučení žádal také v roce 1867 pozdější bohemista a klasický filolog Bohdan Jedlička. Tito žadatelé však nebyli úspěšní.

Do Varšavy se Erbenovým prostřednictvím dostal pouze královéhradecký posluchač bohosloví František Říha, který Erbena žádal rusky psaným dopisem, aby mu půjčil knihy ke studiu slovanských jazyků. I ve Varšavě, ačkoli tam působil jako klasický filolog, zůstal věrný své zálibě v slovanských jazycích a vydal tam srovnávací etymologické tabulky slovanských jazyků a práci z ruské syntaxe („*O простом предложении в русском языке*“ , 1886).

91 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 207 s.

Žádosti o přímluvu dostával Erben až do své smrti. Podporoval však jen žádosti těch mladých lidí, o nichž věděl, že budou dobře pracovat. Některé dopisy dávají nahlédnout do života uchazečů o místo v Rusku. Jan Urban, který studoval ve Vídni a znal se dobře s Erbenovým přítelem A. Rybičkou, prosil Erbena o radu ve složité situaci. Dostal místo na reálce v Olomouci, ale trpěl tuberkulózou. Ze zdravotních důvodů se také zajímal o místo v knihovně, ale zatím měl přijmout místo v Petrohradě, kam pak skutečně odjel.

Roku 1869 se Erben staral o umístění Josefa Václava Kánského, Jáchyma Kvíčaly, Františka Zbořila, Josefa Kabele, Antonína Dobiáše a jiných. Všichni ho prosili o doporučení, Erben jim vyhověl i přispěl radou. Nejvřeleji doporučoval Rajevskému Jáchyma Kvíčalu, suplenta na táborském gymnáziu, bratra Jana Kvíčaly, profesora klasických jazyků na univerzitě v Praze. Kvíčalu Erbenovi doporučil opět táborský gymnazijní ředitel Václav Křížek. Erben o něm psal Rajevskému velmi příznivě a zároveň varoval před jinými kandidáty, kteří se na Rajevského obrátili přímo. Erben poslal Rajevskému opis Kvíčalových vysvědčení, který sám ověřil a jeho latinskou autobiografii. Kvíčala o cestě jednal s Erbenem osobně, poslal mu dva prosebné listy a koncem listopadu 1869 mu popsal cestu do Petrohradu, svůj život v Rusku a přípravu na zkoušky z latiny a řečtiny, které měl skládat.

Na Erbenovo doporučení byli přijati ještě Tomáš Nevoral, dříve vychovatel v německé šlechtické rodině, Karel Weger z Nového Jáchymova, František Zbořil z Olomouce a Karel Prokeš. O některých z nich je ale velmi těžké zjistit, jestli se nakonec do Ruska skutečně dostali.

Erben byl pravou rukou ruského velvyslanectví i v jiných organizačních záležitostech. Staral se o pasové záležitosti Čechů cestujících do Ruska a pomáhal zeti Josefa Jungmanna, Antonínu Musilovi, při prodeji Jungmannovy knihovny do Petrohradu. Musil knihovnu prodával Veřejné knihovně v Petrohradě a podmínky prodeje vyřizoval s jejím ředitelem baronem Korfem prostřednictvím Erbena a Gil'ferdinga.

Nejsoustavnější byla ovšem Erbenova péče o mladé lidi, odcházející do Ruska. Starost o ně naplňovala poslední léta jeho života a v praxi tak dávala ožít jeho víře v Rusko a jeho význam pro Slovanstvo. Všichni, kdo odcházeli na jeho doporučení, prožili už dříve v Čechách nebo v Německu první zklamání nad tím, že se vůbec nemohli uplatnit nebo že dostali zaměstnání nevyhovující. Z Ruska psali všichni spokojeně, třebaže první doba byla jistě těžká, když

v novém prostředí museli velmi rychle zvládnout ruský jazyk ústně i písemně a připravovat se v něm ke zkouškám z klasických jazyků. Ale osobní skromnost českých studentů, slovanské nadšení a především vlídnost Rusů, kteří je přijali a snažili se usnadnit jim první dobu v cizím prostředí, pomáhala překonávat první těžkosti.

Sám Erben tím, že umožňoval svou přímluvou mladým lidem cestu na Rus, osvědčoval své vlastenectví, protože dobře věděl, že do Ruska odcházeli především ti, které by pohltilo německé prostředí. Vedle literární činnosti byla tato činnost společenská důležitým posláním posledních let Erbenova života, kdy se stále více odvracel od rakouské politiky a hledal oporu v Rusku. Staral se o mladé lidi s vírou v dobrý cíl a užitek této vzájemné slovanské kulturní pomoci.

8 Erbenovy osobní styky s Rusy

Erben měl mnoho ruských přátel a známých, s některými udržoval po léta přátelskou korespondenci, znal jejich rodiny a těšil se na setkání s nimi. S Rusy si dopisoval až v posledních patnácti letech svého života – v době, kdy připravoval k vydání originál a potom překlad výboru slovanských lidových pohádek, kdy překládal památky staré ruské literatury a kdy navštívil Národopisnou výstavu v Moskvě. Tehdy byl také dobře obeznámen s děním v ruské slavistice a folkloristice i s politickým a veřejným životem. Informace jeho přátel o politickém dění nebyly vždy objektivní, ale byly ovlivňovány jejich slavjanofilským přesvědčením. Tak tomu bylo z jeho blízkých přátel zvláště u P. A. Lavrovského, A. F. Gil'ferdinga a P. P. Dubrovského, zatímco I. I. Srezněvskij si zachovával objektivitu vědce, udržujícího si od politických událostí značný odstup. Erben sám psal v šedesátých letech opatrně o rusko - polském sporu, avšak z jeho dopisů přesto výrazně promlouvá přesvědčení oddaného rusofila.

S některými Rusy se Erben sešel v Čechách už na počátku čtyřicátých let, v Rusku o něm zase velmi záhy věděli jako o sběrateli a vydavateli českých lidových písní a starých českých literárních a historických památek. Bylo to odvětví literatury, které bylo tehdy ze srovnávacího a obecně slovanského hlediska pro slovanské badatele nejpřítažlivější, proto také tyto jeho práce vzbudily v Rusku pozornost.

Když pobýval v zimě roku 1840 a na jaře 1841 v Praze Izmail Ivanovič Srezněvskij, který od roku 1839 cestoval po slovanských zemích, zapsal mu Erben do památníku slovansky nadšené čtyřverší:

„Bud' si Moskva, bud' si Praha :

jedna jenom vlast nás pojí!

A kdy naše vlast nám drahá,

zůstaneme vždycky svoji.“

Věnování bylo datováno „V Praze, dne 5. března 1841“ a Erben se patrně už tehdy se Srezněvským spřátelil.⁹²

92 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 211 s.

Roku 1842 provázel Erben O. M. Bodjanského, který navštívil Chodsko. O Erbenově činnosti psali do Ruska Bodjanskému, Srezněvskému a Pogodinovi slavisté Pavel Josef Šafařík a Václav Hanka, kteří byli ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století hlavním spojovacím článkem mezi českou a ruskou slavistikou.⁹³

Už ve čtyřicátých letech věnovali také ruští pracovníci pozornost Erbenovu dílu. Petr Pavlovič Dubrovskij, který vydával ve Varšavě dvojjazyčný rusko - polský, slovanský orientovaný časopis *Dennica-Jutrzenka*⁹⁴, v něm psal s nadšením o Erbenově sbírce českých lidových písní a uveřejnil z ní překlady. Právě zájem o jeho práci založil přátelství českého básníka s jeho ruskými recenzenty.

8.1 Izmail Ivanovič Srezněvskij

Srezněvskij, profesor petrohradské univerzity a vydavatel starých ruských památek, přijímal od roku 1858 Erbenovy dary pro sebe i pro jiné a odkazoval Erbenově péči ty, kteří cestovali z Petrohradu do Prahy. Když projížděl Erben na cestě do Moskvy Petrohradem, Srezněvskij ho srdečně vítal na nádraží. Erben o tom psal své rodině : „V nádraží byl jsem já náhodou mezi prvními, kteří vystoupili z vozu, a když mne moji známí poznali, a zejména jeho Excellence profesor Srezněvskij, padl mi okolo krku a počal mne tak srdečně objímati, jako bych byl jeho bratr, a maje s sebou svého malého synka, jehož fotografii tuto připojuji, vyzvedl jej, abych ho také políbil.“⁹⁵

Společní známí a vzájemné doporučení osob, které cestovaly z Ruska do Čech nebo z Čech do Ruska, bylo vlastně jen důsledkem trvalých odborných a přátelských styků Erbena se Srezněvským.

Erben se mu svěřoval s těžkostmi překládání starých ruských památek a Srezněvskij zase naopak získával od Erbena materiál ke svým univerzitním přednáškám. Už ve svém prvním dopise Srezněvskému z roku 1858 děkoval Erben za knižní dary a posílal Srezněvskému první svazek svého *Výboru z literatury české* spolu s dalším svým dílem

93 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 212 s.

94 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 212 s.

95 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 213 s.

„*Die Primatoren der königlichen Altstadt Prag*“ (1858) a jeho prostřednictvím posílal tyto knihy i Akademii věd a Petrohradské knihovně.⁹⁶

Srezněvskij byl zasvěcen do toho, jak postupuje Erbenova práce na překladech starých ruských památek a o jeho překlady se jako zkušený editor zajímal. Byl přesvědčen, že překlad ruského letopisu bude zdařilý, pochyboval, že autorem letopisu je Nestor, s čímž Erben souhlasil. Srezněvskij také Erbenovi radil, jakým způsobem má darovat jeden výtisk letopisu spolu s jinými svými spisy ruskému carovi. Poradil mu, aby knihy daroval prostřednictvím ministra lidové osvěty hraběte Tolstého. Když Erben dostal oznámení hraběte, že jeho dar carovi byl přijat, děkoval Srezněvskému, vědom si toho, že bez jeho pomoci by tato záležitost nebyla tak brzy a se zdarem vyřízena.⁹⁷

Obrázek 3: I. I. Srezněvskij

96 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 213 s.

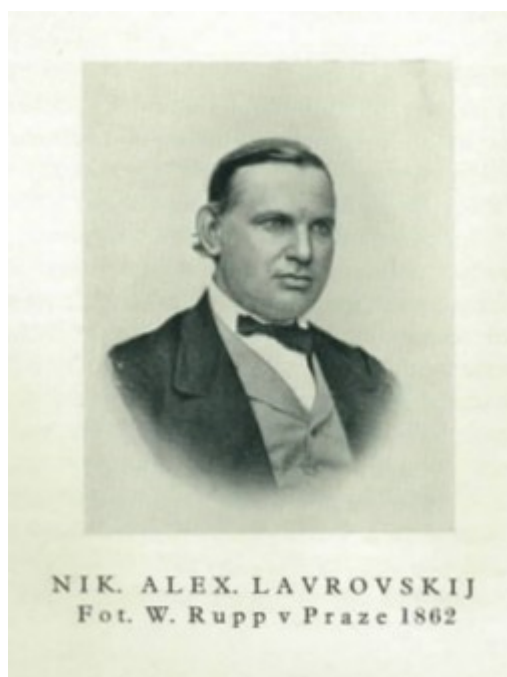
97 GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. s.149

Srezněvskij také zprostředkoval překlad a tisk Erbenova článku o nejasných místech v „*Повести временный лет*“, který Erben zaslal Srezněvskému česky pod názvem *Výklad i oprava několika zatmělých i porušených míst v nejstarším letopisu ruském*.⁹⁸

Rovněž Erbena pravidelně informoval o svých odborných pracích, o svých cestách, o tom, jak je v Rusku ceněna práce Čechů.

8.2 Petr Alexejevič Lavrovskij

Vedle Srezněvského, byl Erbenovi z ruských slavistů nejbližší Srezněvského žák, Petr Alexejevič Lavrovskij, profesor na univerzitě v Charkově a v šedesátých letech na poruštěné univerzitě ve Varšavě. Korespondence mezi Erbenem a Lavrovským se rozvíjela po Lavrovského návštěvě Čech roku 1860 – 1861 a pokračovala až do Erbenovy smrti.

Obrázek 4: N. A. Lavrovskij

Vedle národopisných zájmů, které měli oba korespondenti společné, vzájemně se informovali o svých ostatních pracích. Ve srovnání se Srezněvským projevoval Lavrovskij výrazněji své politické přesvědčení, po polském povstání roku 1863 protipolsky vyhraněné .

Zájem Lavrovského o slovanský národopis vyplýval z jeho slavjanofilského přesvědčení. Slovanské vlastenecké cíle, které Lavrovskij i Erben sledovali ve svých národopisných studiích,

98 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 214 s.

založily jejich vzájemné porozumění v názoru na smysl jejich vědecké práce.⁹⁹

Lavrovskij se staral o to, aby charkovská univerzita ocenila Erbenovy knižní dary tím, že by se více zajímala o vědecké zásluhy Slovanů.

Velmi svědomitě informoval Lavrovskij Erbena o své vlastní práci. O svých univerzitních přednáškách o slovanských dějinách a literatuře i o svých tištěných pracích, z nichž Erbenovi oznamoval zvláště *Vzgljad na literaturu slavjan južnych i zapadnych* (1863), *Padenije Čechii v 17 veke* (1863). V Lavrovského zprávách o vlastní práci se zřetelně projevovало jeho politické stanovisko. Sliboval, že všechny tyto práce Erbenovi pošle, ale nemohl mu darovat svůj tendenční spis *O prigotovlenii katolikov k jubileju v čest' sv. Kirilla i Mefodija* (1863) i když si přál, dozvědět se Erbenovo mínění. Zajímal ho i Erbenův názor na jeho další článek *O literaturnom jazyke u slavjan* (1863). Bohužel, odpovědi na tyto dopisy nejsou známy, neboť Lavrovskij v těchto dopisech vyjádřil své soudy o otázkách, které v ruské slavjanofilské interpretaci obracely pozornost spíše k politice než k vědě.¹⁰⁰

Lavrovskij se před Erbenem nikdy netajil se svým velkoruským politickým přesvědčením, a snažil se pro ně Erbena získat. Nelíbily se mu reference mladočeských Národních listů¹⁰¹ o rusko-polské otázce, nelíbily se mu propolské nálady české mládeže a stěžoval si, že česká mládež zná málo Rusko a ruský lid a nestará se o to, aby jej poznala lépe.

Když byl jmenován rektorem Varšavské univerzity, obával se, že se Erben bude dívat na zřízení ruské univerzity ve Varšavě stejně jako ostatní Češi. Neustále ho proto přesvědčoval o nevyhnutelnosti oficiální ruské politiky vůči Polsku. Erben, nakloněný Rusku, ho patrně svým dopisem uklidnil, ale přesto se Lavrovskij ani později nezdržel dalšího ospravedlňování ruské politiky. Psal nejvíce ze všech Erbenových korespondentů o politických otázkách. Rakouská politika vůči Rusku, ale taky politická zaujatost Čechů ho zdržovala od další cesty do Čech, kam si stále přál ještě se podívat. Dostal se však do Prahy až roku 1870.¹⁰²

99 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 215 s.

100 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 215 s.

101 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 216 s.

102 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 216 s.

8.3 A. F. Gil'ferding

Podobné názory jako Lavrovskij měl i další Erbenův korespondent a přítel A. F. Gil'ferding. Jeho korespondence s Erbenem začala roku 1856, po Gil'ferdingově návštěvě Prahy. Spolu s Gil'ferdingem vyjednával tehdy Erben prodej knihovny J. Jungmanna do Ruska a Gil'ferding zprostředkoval Erbenovy styky se slavjanofilským časopisem „*Русская беседа*“.

Nejprve přispěl Erben do tohoto časopisu článkem o slovanské mytologii, roku 1858 ho Gil'ferding žádal o přehled české literatury od dob Husových až do současnosti a o statistické a národopisné údaje o Moskvě. Připravoval přehled činností zahraničních Slovanů – spis *Les Slaves occidentaux*. „*Русская беседа*“ měla však už zatím informace o české literatuře dokonce od dvou jiných českých autorů. L. Rittersberg publikoval v tomto časopise roku 1857 článek „*Новейшая деятельность в чешской литературе*“ (1856) a roku 1860 vyšel v témže časopise článek „*Чешская литература с 1774-го года до 1848-го года*.“¹⁰³

Druhý článek byl provázen komentářem redakce, v němž bylo uvedeno, že byl napsán význačným českým spisovatelem, ale že poměry v Rakousku nedovolují uvést jeho jméno. Článek obsahuje stručný přehled české literatury, v němž je zmínka i o Erbenovi, který vydal do roku 1848 jen několik svých básní, ale už v nich se projevil jako vynikající básnický talent. Autor článku chválí jazyk Erbenových balad a srovnává je s jazykem balad Goethových.¹⁰⁴

Gil'ferding si mimo jiné psal s Erbenem o tom, jak získat pro slovanské ideje širší okruh české inteligence. Nakolik byl Gil'ferding Erbenovi blízký, svědčí nejlépe jeho vřelý dopis Erbenovi ze Sarajeva z ledna 1848.¹⁰⁵ Humorně v něm líčí své dojmy z cesty po Bosně a Makedonii i odborné poznatky z cesty na slovanský jih. Vedle slovanského národopisu, o který se Gil'ferding s Erbenem nejvíce zajímali, spojovala je tedy řada jiných společných zájmů.

103 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 217 s.

104 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 217 s.

105 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 218 s.

8.4 Petr Pavlovič Dubrovskij

Petr Pavlovič Dubrovskij – překladatel ze slovanských jazyků a vydavatel slovansky orientovaného časopisu Dennica-Jutrozenka.

Dubrovskij navštívil Čechy už na počátku čtyřicátých let a to dokonce dvakrát – v roce 1841 a 1843. Jeho informovanost o Erbenově díle byla jen důsledkem kontaktu s českým prostředím, napsal do časopisu článek o Erbenově sbírce českých lidových písní.

Dubrovskij znal Erbenovu rodinu a Erben zase znal Dubrovského sestru, s kterou byl Dubrovskij v Praze. Podle dochované korespondence si však spolu začali dopisovat až po jeho druhé návštěvě Prahy.

Jako přesvědčený slavjanofil nesouhlasil ani Dubrovskij ve sporu rusko - polském se stanoviskem Národních listů. Rakousko nevnímal jako zemi, vůči Rusku přátelskou, stěžoval si na Poláky v Haliči, ale byl spokojen ve Varšavě, kam se roku 1866 po patnácti letech vrátil a kde našel mnoho Rusů. Domníval se, že Polské království zmizí a považoval to za přínos pro Poláky i pro Rusy. Byl potěšen, když se Erben rozhodl jet do Ruska na Národopisnou výstavu, sám však s další cestou do Prahy z politických důvodů neustále váhal.

Dubrovskij se z Erbenových ruských korespondentů nejvíce zajímal o soudobou českou krásnou literaturu. Přál si získat román Karoliny Světlé *Kříž u potoka* a Erbenovi se ho s velkými obtížemi podařilo koupit. Když začal roku 1870 Svatobor vydávat *Havlíčkovy Spisy*¹⁰⁶, velmi se o ně zajímal. Se zásilkou knih z Prahy měl však Dubrovskij potíže. Erben ho tituloval v adrese „Akademiker“, polský poštovní úředník tím rozuměl studenta a protože studenta Dubrovského na univerzitě neznali, byla zásilka vrácena a pak z Prahy znovu posílána zpět.¹⁰⁷

Dubrovskij se také velmi staral o Erbenovo dílo. Přivítal, že Erben přiveze svůj překlad „*Повести временных лет*“ na Národopisnou výstavu do Moskvy. Erben ho rovněž informoval o tisku svého překladu „*Слова о полку Игореве*“ a „*Задонщины*“.

106 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 219 s.

107 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 219 s.

8.5 Osip Maximovič Bodjanskij

Ze starších ruských slavistů znal Erben dobře zvláště Osipa Maximoviče Bodjanského. Společná cesta po Chodsku roku 1842 je zřejmě sblížila a od tohoto roku se Erbenovo jméno často vyskytuje v Bodjanského korespondenci s P. J. Šafaříkem a V. Hankou. Roku 1858 posílal Bodjanskij Erbenovi, Hankovi a Šafaříkovi první sešit svých „Чтений в обществе историки и древностей российских.“¹⁰⁸

Bodjanského si Erben vážil především jako vědce, těšil se ze setkání s ním a po jeho návštěvě Prahy roku 1864 psal o něm Srezněvskému : „Před nedávném byl tu v Praze prof. Bodjanskij z Moskvy; podivil jsem se jemu, kterak dobře vypadá, jest mnohem zdravější, ano, zdá se býti mladší než před 22 lety, když jsem ho viděl naposled. Tu patrně možné viděti, co může ruské klima!“¹⁰⁹

8.6 Michail F. Rajevskij

Mezi Erbenovy přátele patřil také Rajevskij. Jejich styky měly význam pro celé tehdejší oficiální spojení Ruska s Čechy. Rajevskij navštívil Prahu již roku 1842 na cestě ze Stockholmu do Vídně, kde působil jako kněz ruského vyslanectví v Rakousku. Erben přijímal jeho prostřednictvím knižní dary i dopisy z Ruska a zase jeho prostřednictvím posílal do Ruska dopisy, knihy i články.

Před Národopisnou výstavou v Moskvě vyřizoval Erben s Rajevským mnohé záležitosti, spojené s českou přípravou výstavy a s organizací cesty Čechů do Moskvy. Tato spolupráce začala už v listopadu roku 1866, když Erben poslal Rajevskému první zásilku s chodským krojem.¹¹⁰

108 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 220 s.

109 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 220 s.

110 KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 221 s.

9 Závěr

Hlavním tématem bakalářské práce bylo vymezení místa českého spisovatele K. J. Erbena v kontextu česko-ruských kulturních vztahů. V jednotlivých kapitolách jsou shrnuty poznatky o různých formách Erbenovy činnosti související s Ruskem. Vedle překladatelských počínů (překlady nejstarších ruských literárních památek do češtiny – Slovo o Pluku Igorově, Kronika dávných časů a Zádonština) se zabýváme i jeho prací sběratele textů ruské lidové slovesnosti. Tyto činnosti úzce souvisí s jeho literární prací.

Popisovány jsou i spisovatelovy organizační aktivity v oblasti zprostředkování zaměstnávání českých specialistů na ruských gymnáziích a úzké osobní kontakty s mnohými představiteli ruského kulturního života. Erben se zúčastňoval také mnohých společenských akcí spojených s idejemi slovanské vzájemnosti a získal řadu ocenění od ruských oficiálních představitelů.

Dospěli jsme k názoru, že Karel Jaromír Erben byl ve svém profesním (i osobním) životě silně ovlivněn idejemi slavjanofilství a díky přátelským stykům s Rusy a pobyty v Rusku si jako umělec vypěstoval silný citový vztah k této slovanské zemi. Jeho pohled je do značné míry nekritický (na rozdíl od K. H. Borovského), což mimo jiné podle našeho názoru vyplývá z jeho důsledné apolitičnosti. Erben zůstal celý život propagátorem Ruska a především slovanské vzájemnosti.

Resumé

Předložená bakalářská práce shrnuje poznatky o činnosti českého spisovatele 19. století Karla Jaromira Erbena. Byl stručně zohledněn jeho život a pro lepší pochopení atmosféry v 1. polovině 19. století jsou popsány česko – ruské vztahy. Součástí práce je rovněž kapitola o slavjanofilství. Těžiště práce spočívá v informaci o různých druzích činnosti K. J. Erbena, které se v různé míře týkají Ruska.

Резюме

Предложенная бакалаврская работа обобщает информацию о деятельности чешского писателя 19-ого века Карла Яромира Эрбена, связанную с Россией. Приведена краткая биография автора и внимание уделено описанию общественной атмосферы в Чехии в 1 - й половине 19-ого века включая проблематику чешско-русских связей. Работа содержит также главу о славянофильстве. Главная цель работы – информация о разных видах деятельности Эрбена, касающихся в какой-то мере России.

Resume

This bachelor work summarizes knowledges about activities of Karel Jaromír Erben the Czech writer of the 19th century. For the purpose of better understanding of the context there are description of Czech-Russian relations in the 19th century, short overview of Erben's life and chapter about Slavophilism. There is also analysis of Erben's relation to the Russia and his friendly relations with Russian professors and Slavists.

Použitá literatura

- [1] GRUND, A. K. J. Erben 1. vyd. Praha : Melantrich, 1935. 255 s.
- [2] KOLEKTIV ZA VEDENÍ DR. STRNADLA. Příspěvky k dějinám česko-ruských kulturních styků / 2. 1. vyd. Praha : Lidové nakladatelství, 1969. 297 s.
- [3] MASARYK, T. G. Rusko a Evropa I. Revidované vydání. Praha : Ústav T. G. Masaryka, 1995. 385 s. ISBN 80-901971-1-6
- [4] Ottův slovník naučný XXIII. Fotoreprint původního vydání. Praha : Argo, 1905. s. 350
ISBN 80-7203-324-7
- [5] ПОВДА, К. И. Чехи и русские в их литературных взаимосвязях (50 – 60-е годы XIX века). 1 издание. Ленинград : издательство Наука. 1968. 248 с.
- [6] Časopis Českého muzea 44. 1870. s. 69-97
- [7] ERBEN K. J. Vídy čili Sudice. Dílo. II. Próza a divadlo. Praha 1939. 246 s.